

La llibertat de càtedra

«Quan s'imposa una censura a les opinions que els professors puguin expressar, l'educació deixa de realitzar els seus fins i tendeix a produir, en comptes d'una nació d'homes, un ramat de fanàtics».

Bertrand Russell

Encara no fa tres anys, i en circumstàncies polítiques prou diferents, recordava en aquestes mateixes pàgines les paraules del mestre Bertrand Russell. El pretext era, com ara, la reflexió sobre una de les llibertats més marginades a la nostra legislació, al moment en que s'obria, també com ara, la possibilitat d'una adequació progressista i democràtica del nostre sistema educatiu, a través d'una nova llei-marc.

La llibertat de càtedra, recollida a l'article 20.1.c) de la nostra Constitució com un dels drets fonamentals, no trobà llavors el lloc merescut a la LOECE, la llei educativa bàsica que la dreta no volgué consensuar amb l'oposició d'esquerres.

Efectivament, la llibertat de càtedra —qualificada a la LOECE com a «llibertat d'ensenyança» dels professors— només apareix al seu article 15, justament per a posar-li els límits del respecte a la Constitució, a les lleis, al reglament de règim intern i, en el seu cas, «al ideari del centre». Serà convenient recordar que aquesta mateixa llei consagrà, entre altres, el dret exclusiu de la propietat del centre a establir un «ideari» —el qual ha de ser respectat per tots els membres de la comunitat educativa— i el dret a contractar el professorat sense cap mena de control. Tampoc la LOECE determina qui elabora el reglament de règim intern als centres privats, aspecte que sí es fixa per als públics.

Encara que en el moment d'escriure aquestes línies, només podem referir-nos a un esborrany de la LODE, la Llei Orgànica del Dret a l'Educació, proposada pels socialistes i en fase de discussió parlamentària, és evident en aquest la variació introduïda en l'ordre de prelación de les llibertats. La LODE, en efecte, anteposa la llibertat de càtedra dels professors —i la de consciència dels alumnes— al dret de la propietat a establir el «caràcter propi» del centre.

A l'article 3.er es garanteix la llibertat de càtedra amb, només, els límits del respecte «a la Constitució i a las leyes». A l'article 22, d'altra banda, s'estableix el dret dels titulars dels centres privats a fixar el «caràcter propi de los mismos» dins el marc «de los derechos

garantizados por esta ley a profesores, padres y alumnos». Això mateix es reafirma a l'article 53, a on es recull, endemés, el «respecto a la libertad de conciencia» i el caràcter voluntari de les pràctiques confessionals.

La LODE estableix també salvaguardes, inexistentes a la LOECE, quant a la contractació i acomiadament de professors. No obstant, i com pot constatar-se consultant els articles 61-62 de la Llei, el mecanisme de contractació i acomiadament de professors als centres concertats —privats— resulta bastant ambigu i complexe, i deixa, per tant, resquicis oberts a l'arbitrarietat.

Dins aquesta valoració esquemàtica de la LODE en lo referent a la Llibertat de Càtedra, crec necessari també referir-me a la preocupació que pot produir a quants defensam el model d'escola pluralista la menció que es fa a l'article 18 de la LODE de la «neutralidad ideológica» com a una de les limitacions en el desenvolupament de les activitats als centres públics. I no ja pel fet sospitos de que la Llei no posi aquesta mateixa limitació als centres privats, sinó perquè resulta sorprenent que avui, encara, i a una llei feta per socialistes, es pugui suggerir la «neutralitat ideològica», baldament fos com a possibilitat. L'escola no pot ser neutra davant una realitat no neutra, salvat que es vulguin trasmetre mecànicament les idees convenients als poderosos o als antidemòcrates; això, de tantes vegades dit, s'ha convertit en tòpic. Ben al contrari, solament l'escola pluralista, a on es realitzi una autèntica llibertat de càtedra i a on hi hagi una forta participació de la comunitat escolar pot allunyar el perill de l'estatisme i el dels centres concebuts com a reducte d'indoctrinació ideològica.

No obstant aquests i alguns altres detalls menors criticables en la LODE en lo referent a la llibertat de càtedra, consider que aquesta Llei representa un avanç molt important respecte a l'anterior situació. És, per tant, una llei positiva per als ensenyants i per a l'ensenyança.

No crec, però, que la Llei resolgui tots el problema de la llibertat de càtedra en la seva armonització amb altres llibertats, singularment amb la de l'empresari per a establir el «caràcter propi del centre». I això no per una hipotètica manca de voluntat del legislador, sinó per les pròpies característiques aberrants del nostre sistema educatiu, producte d'una dissortada història.

Apart la intransigència d'una gran part de la dreta, acostumada a tenir-ho tot durant massa temps, i incapaç d'assumir la transacció social, garantia de la democràcia, hi ha el fet fonamental de que el nostre sistema educatiu ha hagut d'assumir —inclús constitucionalment— la presència d'un «cos estrany» com ho és la «propietat» del centre. És un element del qual els interessos —econòmics, ideològics— han d'entrar necessàriament en colisió, en un o altre moment, amb els dels autèntics —i que haurien de ser únics— protagonistes de l'ensenyança: els alumnes, els pares i els professors.

És per això que pens que la LODE representa una porta oberta a l'avanç, però no l'avanç ell mateix, el qual haurem de conquerir cada dia al temps que generem una realitat a on sigui necessària una llei més progressista. Una llei a on es digui, per exemple, amb tota claredat, que la creació d'un centre d'ensenyança amb doblers privats no ha de tenir altra contrapartida que la satisfacció d'haver contribuït al progrés i al benestar social. Una llei a on es digui que la Llibertat de Càtedra, la llibertat de consciència i expressió relativa al nostre àmbit professional, no ha de tenir més límits que els imposats per la matèria que s'imparteix i el respecte al lliure criteri dels alumnes. Una llei d'educació que digui que el compromís amb la realitat de l'ensenyant, com a tal ensenyant, és una obligació i no, purament, una difícil possibilitat.

Albert Catalán
Profesor de B.U.P.

¿Llibertat d'ensenyança o les llibertats dins l'ensenyament?

Un ampli sector de la societat, davant el projecte de llei que deu regular el Dret a l'Educació (LODE), s'està demanant si a la fi haurem trobat un sistema que garanteixi les llibertats a l'escola. Això i tot, altres grups molt concrets estan defensant un únic aspecte de la llibertat d'ensenyança, recollit per descomptat a la Constitució (art. 27), el que permet que tota persona física o jurídica tingui la llibertat per a crear centres docents. Però és aquesta una lectura molt restringida de la nostra Constitució.

És evident el dret constitucional que té tothom —entitats i persones individuals— a contribuir a la creació de places escolars i inclús a fixar un ideari. Però a partir d'ací comencen els drets dels pares de família, professors, alumnes, personal no docent i administració (estatal, autonòmica i municipal). Ni la Constitució ni les sentències del Tribunal Constitucional diuen a cap banda que el dret a fundar centres escolars impliqui el dret a dirigir-los, a contractar, a acomiadar o a pagar directament els professors.

Doncs si aquests aspectes bàsics quedassin a cura del CONSELL ESCOLAR els professionals d'aquest servei públic que és l'Ensenyament es llevarien una llosa de damunt.

Quant al polèmic tema de l'ideari direm que aquesta reivindicació irrenunciable de la patronal, incorporada a la LOECE, significa una limitació a la llibertat d'ensenyança dels professors, una limitació també a l'actuació de les APAS i als drets d'informació pluralista, opinió i elecció ideològica dels alumnes.

Això no obstant, ens tranquil·litza una mica el fet que la sentència del Tribunal Constitucional (sobre la LOECE) afirmàs que l'ideari s'ha d'ajustar als principis constitucionals, al respecte als drets fonamentals, al servei de la veritat i a les exigències de la ciència i que la LODE marqui entre altres finalitats de l'activitat educativa «la formació en el respecte als drets i llibertats fonamentals dins els principis democràtics de convivència i de l'exercici de la tolerància i de la llibertat» (art. 2.º, b), «la transmissió de coneixements científics, humanístics i estètics» (art. 2.º, d), «la preparació per a participar activament en la vida social i cultural» (art. 2.º, f) i «la formació per a la pau, la cooperació i la solidaritat entre els pobles» (art. 2.º, g).

Sabem que hi ha moltes llibertats enfrontades dins el terreny de l'Ensenyament. Es tracta de trobar l'equilibri entre la llibertat de l'empresa que proporciona l'àmbit espacial i proposa un ideari, la llibertat d'uns pares que cerquen una plaça escolar gratuïta i amb qualitat per als seus fills, la llibertat d'uns al·lots que tenen dret a una ensenyança democràtica, pluralista —és a dir participativa i crítica—, i la llibertat de càtedra d'uns professors que sols té com a límits el dret a l'honor i a la intimitat dels alumnes que l'envolten. Amb una paraula, sense totalitarismes i amb bona voluntat la societat pot superar aquest repte i assolir una *ENSENYANÇA en llibertat i amb llibertats*.

Juli Jurado
Professor de I.B.